

Szczepan W. Ślaga

"Concepts philosophiques de Claude Bernard d'après 'l'Introduction d l'étude de la Médecine expérimentale'", B. Halpern, "Revue d'Histoire des Sciences et de leurs applications XIX" (1966) : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 3/1, 288-290

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

gicznych zdobywa przewagę nad wyjaśnianiem przez pojęcia właściwe systemom organicznym.

Autor utrzymuje, że skuteczność fizykochemicznych wyjaśnień natury i zachowania się systemów organicznych może wynikać z faktu, że te wyjaśnienia opierają się głównie na tym, co jest fizykochemicznego w tych systemach. Prócz tego istnieją prawa specyficznie biologiczne, oparte na tamtych. Te rodzaje praw i zasad nie są przeciwstawne, ale „zachodzą” na siebie i dlatego z ostrożnością trzeba mówić o sprowadzaniu czy niesprowadzaniu jednych do drugich. Można zresztą przyjąć obydwa naraz punkty widzenia na rzeczywistość organiczną. Tak czyni autor przedstawiając pięć cech charakteryzujących istoty żywe:

a. niezdecydowany charakter tzn. ontologicznie pośredni (materialno-psychiczne), dający i zarazem nie dający się sprowadzić do materii i do psyche. Jest to oczywiście konceptualizacja stanu rzeczywistego;

b. istota dla samej siebie — czynności organizmów są wykonywane dla nich samych i dla gatunku i dla nich użyteczne;

c. spontaniczność — zdolność adaptacji poprzez różnorodność i bogactwo środków;

d. specyficzność — zachowanie i rozwój własnej struktury;

e. indywidualność — każdy organizm istnieje jako jednostka; indywidualność organizmu jest raczej rozwijaną przezeń tendencją, niż stanem zdeterminowanym przez przestrzeń i czas.

Podana charakterystyka organizmów żywych stanowi trzon „metafizyki integracjonistycznej”, jaką Ferrater Mora szerzej uzasadnia w innych pracach.

Sz. W. Ślaga

Halpern B., Concepts philosophiques de Claude Bernard d'après „l'Introduction à l'étude de la Médecine expérimentale”, Revue d'Histoire des Sciences et de leurs applications, XIX (1966), no. 2, s. 97—114.

Artykuł ukazał się w setną rocznicę opublikowania pracy Bernarda pt. „Introduction à l'étude de la Médecine expérimentale” (1865). Przed zreferowaniem jego treści warto wspomnieć, że z tej okazji urządono wiele spotkań i zjazdów, m. i. „Claude Bernard Symposium” przez wydział medyczny Minnesota University w Minneapolis pod kierownictwem prof. M. Vischera w dniach od 15—17 kwietnia 1965, oraz „Le Colloque Claude Bernard” od 29 czerwca do 2 lipca 1965 (por. Rev. Hist. Sciences..., XIX (1966), n. 1, s. 55—58), zorganizowane w College de France pod kierunkiem B. Halperna, profesora medycyny eksperymentalnej w katedrze prowadzonej niegdyś przez Bernarda. To kolokwium paryskie wskazało na aktualność koncepcji Bernarda nie tylko w aspekcie historyczno-medycznym, ale i filozoficznym, a nawet literackim. Wygłoszono m. in. następujące odczyty: G. Canguilhem (Paris),

Teoria i technika eksperymentowania według Cl. Bernarda; P. Vendryés (Paris), Determinizm i autonomia według Cl. Bernarda; M. Florkin (Liège), Cl. Bernard i początki biochemii; R. Kourilsky (Paris), Medycyna kliniczna widziana przez Cl. Bernarda; M. Klein (Strasbourg), Cl. Bernard wobec środowiska naukowego epoki; O. Poupa (Praha), Problem ewolucji według Cl. Bernarda; M. Grmek, Ewolucja koncepcji Cl. Bernarda o środowisku wewnętrznym; J. Olmsted (USA), Historyczny i aktualny wpływ idei Cl. Bernarda w Anglii i Stanach Zjednoczonych.

B. Halpern w swym artykule wskazuje najpierw na genezę „Wstępu do badań w medycynie eksperymentalnej” Bernarda. Poza wielu pracami wydanymi „Wstęp” w zamierzeniu Bernarda miał stanowić rzeczywiście wprowadzenie do obszernego traktatu z zakresu medycyny doświadczalnej. Zamierzenia tego jednak nie zrealizował, poza licznymi szkicami i notami do tego dzieła. „Introduction” zresztą sam dla siebie stanowi całość obejmującą swym zakresem nie tylko zagadnienia medyczne, ściśle fizjologiczno-patologiczne i terapeutyczne, ale także problematykę ogólnobiologiczną dotyczącą istoty życia, pochodzenia i ewolucji organizmów, a nawet problemy filozoficzne. Wśród tych ostatnich na uwagę zasługują następujące:

- a. metodologia i rozważania nad faktami eksperymentalnymi,
- b. metoda naukowa w medycynie,
- c. filozofia biologii,
- d. determinizm i wolna wola.

Klasyczna definicja przeciwstawia obserwację eksperymentowi: obserwacja to stwierdzenie rzeczy lub zjawisk przedstawiających się nam samorzutnie; eksperyment zaś to konstataowanie zjawisk wywołanych i zdeterminowanych przez badacza. Same jednak fakty, w ten czy inny sposób stwierdzone, nie stanowią jeszcze nauki, musi nadto zaistnieć ich porównanie, osąd w świetle pewnej idei. Według Bernarda doświadczenie jest jedynym źródłem poznania ludzkiego, stąd nieuznawanie żadnych faktów irracjonalnych w doświadczeniu dobrze zorganizowanym. Pojęcia i hipotezy mają wartość jedynie w odniesieniu do faktów, a prawa rządzące faktami są niezmiennie i wspólne naukom biologicznym i fizykochemicznym.

Uwarunkowania zjawisk tak życiowych jak i fizykochemicznych charakteryzuje determinacja absolutna i dlatego badanie przyczyn (tzw. „bliższych”) zjawiska nie jest niczym innym, jak tylko badaniem materialnych warunków jego istnienia i przejawów; z tego względu „determinizm wyklucza przygodność, hazard i cud, ponieważ nie ma w przyrodzie przyczyny pierwszej, ani początku absolutnego” (s. 103). Determinizm i zasada przyczynowości są nam narzucone przez strukturę naszego umysłu i dlatego nieuznawanie aksjomatu, iż w identycznych warunkach każde zjawisko jest identyczne, prowadzi do negacji samej

nauki. Nauka ma więc za przedmiot świat zjawiskowy: poszukuje się prawd relatywnych — warunków zjawisk, a określenie takich warunków dokonuje się metodą analityczną i eksperymentalną.

W filozofii biologii Bernard utrzymuje także, że determinizm jest jedyną prawdą naukową i wyjaśnia wszystkie tajemnice życia — zawsze od strony zjawiskowej. Badane w doświadczeniu warunki istnienia zjawiska nic nie mówią o jego naturze; nawet istota bardzo prostego zjawiska pozostaje całkowicie nieznaną, tak samo zresztą jak i jego przyczyny istotne (*les causes essentielles*). Nic nie mówi o sile życiowej, ani o istnieniu jakiegóż autonomii istot żywych. Taką koncepcję Bernarda nazywa Halpern filozofią biologii, która w gruncie rzeczy nie jest żadnym systemem, ale „filozofią człowieka nauki”, dokonującego luźnych refleksji nad poznanymi faktami.

Epistemologów interesuje pytanie, w jaki sposób Bernard godzi determinizm z wolną wolą. W odniesieniu do człowieka przyjmuje on pewną autonomię dzięki określonej stabilizacji środowiska wewnętrznego. Według Bernarda trudno odpowiedzieć na pytanie, czy pojęcie autonomii biologicznej u człowieka prowadzi ku pojęciu wolnej woli. Jako przyrodnik nie zajmował się tym *ex professo*, ale wydaje mu się, że nie ma niezgodności determinizmu z wolną wolą. Determinizm daleki jest od negacji wolności moralnej, ale ją warunkuje w istnieniu jako zespół czynników fizykochemicznych.

Jako eksperymentator, Cl. Bernard unika systemów filozoficznych, ale nie filozofii rozumianej ogólnie, jaka rządzi nie tylko naukami, ale i w ogóle poznaniem ludzkim.

Sz. W. Ślaga

Owczinnikow N. F., *Osobienosti sowremiennowo jestestwoznanija*, Woprosy Filozofii, 1966, nr. 9, s. 24—35.

Owczinnikow, profesor filozofii Akademii Nauk ZSRR podejmuje próbę scharakteryzowania współczesnego przyrodoznawstwa. Oto niektóre jego cechy, wyodrębnione i analizowane przez autora: 1. przyrodoznawstwo jako wynik działalności zespołów naukowych jest złożonym systemem wymagającym organizacji i zarządzania; 2. kompleksowe ujmowanie różnych gałęzi poznania naukowego a nie ich oddzielanie, pozwala rozwiązać wiele problemów naukowych; 3. stąd integracja nauki, której przykładem może być cybernetyka; 4. dyferencjacja nauk — różnicowanie przedmiotu całościowego na elementy, które z kolei stają się przedmiotem różnych dyscyplin; 5. postępująca matematyzacja nauk, wypracowywanie nowych pojęć, nawet w dziedzinach tradycyjnie niezmatematyzowanych: korzysta z tego również sama matematyka, wychodząc poza obręb swych klasycznych metod. Tak też